

començava a fer-se permeable a una altra llengua, aquesta sobrevinguda. Certament, tal com confirma l'estudi, en «pobles del Maestrat algunes persones desconeixen en absolut el castellà» i a Castelló de la Plana el castellà s'hi mantenia com «el mitjà d'expressar-se de totes les capes socials», tanmateix en aquesta ciutat hi emergia la temptació que el castellà «comence a estendre's com a primera llengua en determinades capes socials» (p. 76).

A la vista d'aquell panorama de crisi sociolingüística, en decidir-se a publicar el seu *Vocabulari castellanenc*, l'autor, des de la talaia dels seixanta-cinc anys transcorreguts, s'hi deixa endur per sentiments de nostàlgia, que expressa en to elegíac i alhora esperançador (p. 21): «Jo rememore el meu lèxic i en aquests materials el sent encara viu».

Com no podia ser d'una altra manera, el vocabulari dels territoris «castellanencs» ha protagonitzat transformacions intenses, d'ençà de mitjan segle xx, les quals, en qualsevol cas, són d'una complexitat i transcendència incomparablement inferiors a les transformacions que ha experimentat el panorama sociolingüístic d'aquestes latituds.

Vicent PITARCH I ALMELA
Institut d'Estudis Catalans

COLÓN, Germà / KREMER, Dieter / CASANOVA, Emili (ed.) (2015): *Toponímia romànica*. Monogràfic de *Quaderns de Filologia: Estudis lingüístics* 20. València: Universitat de València, 336 p.

(accés en línia: <<https://ojs.uv.es/index.php/qfilologia/issue/view/576/showToc>>)

La publicació que presentem és un número monogràfic de la revista *Quaderns de Filologia: Estudis lingüístics* de la Universitat de València. El monogràfic porta per títol *Toponímia Romànica*, títol molt genèric però escaient al contingut. Els curadors han reunit quinze contribucions que, en general, responen a la motivació que es plantegen en la «Presentació»: «mostrar la importància de l'Onomàstica per a l'estudi de la llengua, en especial del lèxic i de l'etimologia» (p. 9) amb la intenció final que la toponímia sigui valorada dins dels estudis filològics.

Les contribucions són de tipus divers i aquesta diversitat és també una mostra del tarannà dels diferents autors que hi col·laboren i de les tradicions científiques de llurs països. Volem destacar que les llengües emprades en els diferents articles corresponen a una amplíssima representació de tota la Romània. Tot i ser-hi més representats, lògicament, el castellà i el català (cinc i tres articles, respectivament), cal destacar especialment la presència del sard i també de l'occità, llengües, sobretot la primera, que poques vegades es veuen utilitzades en el discurs científic; també l'asturià, que, encara que és una llengua més usada, no és tampoc molt estesa. Completen la gama de llengües emprades, d'occident a orient, el francès (dos articles), l'italià i el romanès. Vuit llengües per a un total de quinze articles.

El volum s'obre amb una breu presentació dels curadors, Germà Colón Domènech, Dieter Kremer i Emili Casanova Herrero, on expressen les intencions i els desitjos que hem assenyalat més amunt («Presentació», p. 9-11). Segueixen dos articles en la tradició més sòlida de la toponímia romànica i dedicats a la continuïtat de dos mots llatins en la toponímia de la Gal·loromània: «DŌMUS : un mot-relique dans la toponymie de la France», de Pierre-Henry Billy (p. 13-31), i «Lat. rég. *SOLĀT(I)CU : un partenaire de LUNĀTICUS conservé dans la toponymie de la Gaule méridionale», de Jean-Pierre Chambon (p. 33-45). En els dos casos es tracta de mots que es conserven només o gairebé només en la toponímia, i els autors es basen en una exhaustiva documentació per fonamentar les seves hipòtesis. En el cas del tipus *SOLĀT(I)CU 'lloc exposat al sol', es tractaria d'un mot no documentat en llatí ni en la llengua romànica corresponent a la zona on se'n conserven reflexos (occitana), però l'existència del qual en algun moment de la llatinitat (anterior a ca. 700, ja que els topònims es presenten sense article) es pot pressuposar a través de l'estudi de la toponímia.

L'article de Xosé Lluís Garcia Arias, «Vieyos apellativos afayaos pela toponimia nel dominiu ástur» (p. 47-71), després de comentar l'etimologia del topònim Oviedo que es proposa en un text llatí dels segles XII o XIII, s'endinsa en una extensa col·lecció de topònims asturians que es remunten a ètims altrament no documentats en aquest domini lingüístic, i tanca l'article amb una mostra de mots que designen varietats de fruites i que tenen un origen toponímic. Maxia Mauru estudia l'hidrònim sard *Palau*, en un article, com hem assenyalat, escrit en sard («Unu idrònimu sardu», p. 73-88). Contra l'opinió tradicional que el considera un nom de lloc provinent d'una llengua estrangera, creu que té el seu origen, com altres topònims de l'illa, en el llatí PELĀGU(M). El professor de la Universitat de Sevilla Stefan Ruhstaller presenta els casos de *Villar*, *Fuentidueña*, *Palanca* i els seus derivats, i mostra la utilitat que pot tenir la toponímia per a l'estudi del lèxic espanyol («Aportaciones de la toponimia a la investigación de la historia del léxico hispánico», p. 89-109). Emilio Nieto Ballester, en l'article «Sobre la voz murciana *merancho* y los topónimos *Belinchón* (Cuenca) y *Maranchón* (Guadalajara)» (p. 111-121), estudia el mot murcià *merancho* 'sèquia secundària' i, amb l'ajuda de les dades toponímiques, el posa en relació amb el mot comú *mierda*, que indicaria un canal d'aigua estancada o pútrida. L'eufemisme ha fet que tant el mot comú com els topònims hagin estat convenientment deformats.

El setè article «“Osito”, “Bajo la Ciudad” y Demás Lúbricas Toponimias de Más», de Xaverio Ballester (p. 123-148), s'allunya una mica dels anteriors per endinsar-se, en el personal estil del seu autor, en la recerca d'elements del lèxic prellatí soterrats en la toponímia. Amb aquest article es clou una primera sèrie que respon a la proposta inicial dels curadors del volum de mostrar la importància de la toponímia per a l'estudi del lèxic, i, particularment, el lèxic més antic.

En la presentació, els curadors del volum indiquen que s'hi troben també tres articles d'història de la toponímia i l'etimologia. El de Maria-Reina Bastardas i Rufat («El terme *pretopònim* en el *DECat* de Joan Coromines», p. 149-162) ressegueix l'aparició del terme *pretopònim* en la història dels estudis toponímics catalans i dona una mostra de l'ús que en fa Coromines en el *DECat*. Els altres dos es refereixen a dominis lingüístics diferents: primer Alda Rossebastiano i Elena Papa, en «L'opposizione alto/basso nella toponomastica dell'area subalpina» (p. 163-194), presenten l'aplicació del sistema ToP-GIS, desenvolupat en la Universitat de Torí, i la seva aplicació a aquests conceptes (alt i baix) en la toponímia piemontesa; en un àmbit muntanyenc com és l'alpí, aquests conceptes estan estretament lligats a la vida tradicional i a la toponímia. Antonio Garcia i Osuna («Fluïdesa semàntica i variació regional en hidrònims de les comarques valencianes de parla xurra», p. 195-228) estudia els hidrònims xurros i en recull una gran varietat; posa especialment en relleu els basats en l'ètim FŌCE+INU i remarca la permeabilitat, o fluïdesa, com diu en el títol, del semantisme d'aquests topònims.

Els darrers cinc articles els presentem, com hem fet amb els anteriors, en l'ordre en el qual apareixen en el volum, tot i que no semblen correspondre's amb l'ordre en el qual s'anunciaven en la presentació. Amb un títol ple de jocs de paraules i ben significatiu («Lo que se verá a mi vera de Vera. Probable etimología vera del apelativo y topónimos homónimos», p. 229-249), Jairo Javier García Sánchez fa un brillant recorregut pels topònims peninsulars corresponents a aquest tipus i proposa, contra l'opinió tradicional, l'adjectiu *VARIUS* com a base per a aquests topònims i lexemes. Oliviu Felecan i Nicolae Felecan, en l'article «Straturi etimologice reflectate în hidronimia româneasca» (p. 251-269), analitzen els diferents estrats lingüístics que han contribuït a la fesomia actual de la hidronímia romanesa i argumenten que és una mostra de la continuïtat de la població.

Amb un canvi notable d'àmbit temàtic, Joaquim Martí Mestre mostra la «Contribució de la literatura popularista dels segles XVIII, XIX i XX a la història toponímica valenciana» (p. 271-293); n'analitza un corpus prou ampli i una tipologia diversa de topònims. Malgrat el títol, «En, article personau onorific?», Vicent Rivière no parla d'antroponímia sinó d'antropotoponímia i, concretament, estudia el cas de l'article quan precedeix, en un topònim, un element que no sembla estrictament antroponímic (p. 295-312). Finalment, l'article «¿DOC? La toponimia y la deonimia francesas, en la lengua y en el lenguaje, para el Hexágono y para los países limítrofes» de Juan José Calvo García de Leonardo (p. 313-336) tracta, des d'una perspectiva més aviat teòrica, la problemàtica de la traducció dels topònims.

En resum, un volum valuós amb articles ben diversos que mostren diverses metodologies i resultats, però no només això: són font d'inspiració i model per a futurs estudis de toponímia, que desitgem que fructifiquin, tal com és també el desig dels curadors del volum.

Maria-Reina BASTARDAS I RUFAT
Universitat de Barcelona

CORNAGLIOTTI, Anna (ed.) (2015): *Repertorio Etimologico Piemontese*. Centro Studi Piemontesi: Torino, p. CLXXXII-814.

Con la pubblicazione dell'imponente *Repertorio Etimologico Piemontese*, frutto dell'impegno e della dedizione quasi ventennali di una équipe di valenti studiosi coordinati e diretti da Anna Cornagliotti, si può finalmente disporre di un eccellente vocabolario etimologico del piemontese elaborato con quel rigore scientifico di cui difettavano le due precedenti opere di indirizzo programmaticamente etimologico presenti all'interno del nutrito panorama della vocabolaristica dialettale piemontese, impostate su criteri spesso arbitrari e impressionistici.¹

L'Opera si distingue in primo luogo per la meticolosa documentazione lessicografica, che permette di seguire la storia di ogni parola dalla sua prima attestazione nei dizionari, registrandone, nel contempo, le varianti fonetiche e morfologiche e le accezioni semantiche e i valori figurati censiti fino ai giorni nostri. Infatti le voci lemmatizzate sono il risultato di un accurato spoglio dei principali vocabolari piemontesi lungo un arco di tempo che si estende dalla seconda metà del XVIII secolo alla fine del secolo scorso con l'inclusione dell'inedito dizionario manoscritto settecentesco di Nicolao Gioachino Brovardi, un testo prezioso per la precisione delle notazioni grafiche e per l'attestazione di varianti fonetiche o di termini di ambito medico, chimico e botanico non contemplati in altri repertori o finora documentati soltanto in epoca più tarda.²

Alle notazioni lessicografiche, tutt'altro che accessorie, come rivela la voce *cerea*, tipico saluto pedemontano, ricondotto al latino *VÖSTRAM* 'vostra' e **SENIORIAM* 'signoria' proprio sulla scorta delle attestazioni vocabolaristiche e delle rispettive glosse, segue il commento etimologico, con l'individuazione o la ricostruzione degli etimi, condotte a partire dalla voce di riferimento per ciascuna famiglia di parole; qui sono vagliate criticamente le ipotesi etimologiche formulate dai vocabolari precedenti e sono richiamate quelle riscontrate nei più noti e accreditati dizionari etimologici dei domini italiano e romanzo nonché quelle avanzate in studi e saggi specifici al fine di fornire al lettore un quadro esauriente e dettagliato della discussione etimologica affrontata e delle eventuali interpretazioni o nuove proposte suggerite dagli Autori. Il rigore scientifico dell'indagine etimologica si rileva, in primo luogo, nell'attenzione costante alla congruenza fonetica e semantica degli etimi discussi o proposti, distinguendo nel contempo tra quelli diretti e quelli remoti; così l'esito fonetico del nesso -PI- nella voce *ancioalanciova* 'acciuga', proveniente dal latino **APIŪAM*, variante di *APŪAM*, tradisce l'origine ligure del termine, giunto in Piemonte insieme al referente per vie commerciali; per dar conto delle forme ossitone *picol*, *pcol*, *pēcol*, *pocol*, *picol* 'picciuolo', maggioritarie nella regione, si suggerisce, a partire dall'etimo *PĒDICŪLUM* 'piccolo piede, pedicello' già proposto da Nigra, l'influsso di *PĒTĪŌLUM* 'pic-

1. Si tratta di G. Dal Pozzo, *Glossario etimologico piemontese* e di A. Levi, *Dizionario etimologico del dialetto piemontese*, di cui dà conto Anna Cornagliotti nella dettagliata *Rassegna degli studi etimologici sul piemontese* inserita nell'*Introduzione*.

2. Le fonti considerate sono i vocabolari settecenteschi di Maurizio Pipino (1783) e Nicolao Gioachino Brovardi, per giungere, attraverso i testi ottocenteschi di Luigi Capello (1814), Casimiro Zalli (1815, 1830), Michele Ponza (1830-1834), Vittorio Di Sant'Albino (1859) e Giuseppe Gavuzzi (1891), alle opere più recenti di Camillo Brero (1976, 2001), e Gianfranco Gribaudo (1972-1975; con Seglie, 1983, 1996). Una completa rassegna delle fonti del REP, a cura di Anna Cornagliotti, si trova nell'*Introduzione* all'Opera.